

Interview

Poëziekrant / nummer 4 / juli-augustus 2017

Rechtstreeks de put in

*Een gesprek met Marije Langelaar
door Willem Thies*

Marije Langelaar is dichter, en tot voor kort ook beeldend kunstenaar – zij maakte vooral foto's, installaties en videokunst. Ze woont deels in het Belgische Russeignies (Rozenaken), net aan de Waalse zijde van de taalgrens, deels in Nederland, in Arnhem.

Langelaar debuteerde in 2003 met de bundel *De rivier als vlakte*. In 2009 volgde *De schuur in*, en nu is er *Vonkt*. Intervallen van zes, acht jaar. Een veelschrijver is zij, kortom, niet. Op haar website zegt zij over haar kunstenaarschap en manier van kijken: 'Ik had tentoonstellingen in binnen- en buitenland maar ik zwierf liever rond dan dat ik vast zat op mijn atelier. Ik keek liever naar het waaien van de bomen. Ik bemerkte dat er in kijken een grote kracht verscholen zit. Echt Kijken. Dan verdwijnt je in de steen, in de boom, in het huis. Je laat jezelf los en wordt het ding. Je wordt de wereld.'

Na een voorbereidende mailwisseling spreek ik haar nader nabij Arnhem op het terras van Paviljoen de Posbank, een theehuis aan de rand van een met heide begroeide stuwwal op de zuidelijke Veluwe. Het is een goede plek om Langelaar te ontmoeten.

W: Je maakt überhaupt geen beeldend werk meer? Een doelbewuste keuze voor het schrijven, en niets dan het schrijven?

M: Inderdaad, ik ben geen beeldend kunstenaar meer. Dingen willen altijd wel iets: geschilderd, opgetild, verplaatst, en dan moet je weer naar de Gamma of de Praxis, het stinkt en is soms giftig, de dingen nemen ontzettend veel plaats in, zijn zwaar, log en onhandig. Ik had er genoeg van. Schrijven past mij beter. Dat kan overal en altijd. Het neemt geen plaats in beslag en staat mij toe om licht te leven. Met weinig spullen, bedoel ik dan. Met schrijven roep je onmiddellijk een beeld op in iemands hoofd, inclusief schaduw en zonlicht die erop vallen, de ruimte om

eromheen te lopen. Het is licht van materie maar weids van associatie. Dat vind ik prettig. Een ding is meer een ding. Het dingt in de ruimte. Natuurlijk is dat ook prachtig, je kunt je er bovendien echt fysiek toe houden. Je kunt het tasten, proeven, je kunt er bovenop staan. Je kunt het door de ruimte slingeren, mits het niet te groot is. En dan is het ineens ergens anders. Dat is ook bijzonder. Een ding gaat meer over de dichtheid en de absoluutheid van de fysieke wereld, terwijl ik in de taal de wetten van zwaartekracht en andere fysieke wetten kan ontkennen.

W: Je poëzie is niet te reduceren tot een stroming of 'school', daar is zij te grillig voor. Wél valt te zeggen dat zij onmiskenbaar een lyrische kwaliteit heeft, zij het een scherpe, veelvormige, soms kartelige en stekelige, en altijd zeer persoonlijke lyriek. Niet een lyriek van het (romantische) hart, maar een fysieke lyriek, een sensuele en soms bijna mythische lyriek – een lyriek, ook, van de drift en drang, de impulsen, intuïtie, hormonen, onderbuik, het zintuiglijke, het lichaam. Fel, energiek, onstuimig. Een lyriek die zich kan verbinden met het groteske, absurdistische, zelfs surrealistische, met de magie (en, zoals gezegd, de mythe). Herken jij je in de omschrijving?

M: Jazeker, ik herken me daarin. Poëzie ontstaat. En zij wil bestaan in haar meest krachtige vorm. Op die manier is het gedicht welhaast een eigen entiteit met een zeer uitgesproken wil. Ik heb daar als persoon niet zo veel mee te maken en zeker niet zo'n grote invloed op. Als het eerstvolgende gedicht vindt dat zijn meest succesvolle uitdrukkingsvorm het sonnet is, móét ik wel een sonnet schrijven. De volgende keer kan het een vrije vorm zijn, een haiku, een episch schrijfsel.

Voor alle gedichten geldt: door het in een vorm te gieten, krijg ik zélf ook meer vorm. Het 'het' verwijst naar een specifieke ijle onnoembare beweging, energie of massa die nog ongenoemd is. Het duidt op een beweging in mijn eigen innerlijke landschap die genoemd wil worden. Door het vangen in taal wordt die specifieke ijle onnoembare beweging enzovoort manifest. Zo word ik zelf ook meer manifest.

Het aparte is dat mijn gedichten vaak een voorspellend karakter hebben. Eerst schrijf ik het, daarna ontwikkelt dat wat ik omschreven heb zich echt in mijn leven. Dus misschien is het handig een keer over een onuitputtelijk fortuin te schrijven.

W: Dat is heel wonderlijk, dat voorspellende karakter van bepaalde gedichten. Ik heb dat, nochtans, wel eens eerder gehoord. Zo schreef Menno Wigman eens een gedicht in opdracht van het Sint Lucas Andreas Ziekenhuis in Amsterdam: 'Opname', uit zijn bundel Slordig met geluk. Hij zou het voordragen bij het afscheid van een man, een poëziefhebber, die daar in de directie of, ik meen, de Raad van Toezicht zat. Het gedicht bevat de strofe: 'En nu je lichaam in het Lucas ligt / komt traag en zwaar een zon op in je hoofd.' Later, in 2014, zou Wigman zelf opgenomen worden in dit ziekenhuis, zeer acuut – liefst drie weken bracht hij er door, waarvan twee op de intensive care. Ik bracht het gedicht in verband met zijn opname en mysterieuze en uiterst zeldzame hartaandoening, het syndroom van Loeffler, die toen manifest werd,

maar het gedicht ging dus vooraf aan zijn opname – het kreeg daardoor in retrospectief een enigszins profetische allure.

Wat heb jij 'vormgegeven' in jouw gedichten wat vervolgens daadwerkelijk plaatsvond, of zich – zoals jij zegt – heeft ontwikkeld? Of wil je dat liever niet zeggen, is het te... pijnlijk of privé?

M: Wanneer ik ouder werk lees, kan ik zien wat zich al bezig was te vormen zonder dat ik me daar bewust van was. Er sluimert blijkbaar iets, er hangt iets in de lucht wat ik al wel woordelijk kan vangen maar wat nog lang niet is. Dit is onder andere zichtbaar in gedichten als 'Vrij' en 'Vonk'. In *De schuur in* heb ik eerst het donker en het duister, dat ik helemaal niet kende, onderzocht, in taal bedoel ik, om er daarna helemaal in terecht te komen. Ik wil niet al te zeer uitweiden over de vorm van het donker, maar het heeft me ontzettend rijk gemaakt. Wanneer iemand alles wie je bent of denkt te zijn, letterlijk *alle* gebieden, probeert te bevuilen of te vernietigen, kun je niet anders dan uitkomen bij datgene wat onverwoestbaar is. Je kern, je ziel, of hoe je het ook maar wilt noemen.

*W: Wat mij opviel aan het idioom in je eerste bundel, *De rivier als vlakte*: je legt een voorliefde aan de dag voor woorden (en uiteraard het fenomeen dat het woord aanduidt) als 'glanzen' (en 'glad') en 'fonkelen'. Prachtige woorden omdat ze geen vaste eigenschappen van objecten weergeven, maar het verschijnsel zich enkel voordoet in interactie met de omgeving of een 'ander lichaam'. Voorwerpen glanzen pas als het oppervlak zeer glad of vochtig is, en 'fonkelen' is 'intens en pulserend glanzen', 'schitteren', of 'stralen' – waarbij het 'flikkerende effect' bereikt wordt door breking, verstrooiing, vertroebeling van het licht. 'Glans' ontstaat waar een object (het materiaal, het oppervlak) zich samenvoegt met zijn directe omgeving (vocht, lichtval). Het is een kwaliteit zowel van het object als zijn omgeving; hij 'doet zich voor' dáár waar zij elkaar ontmoeten, raken. Ben je je zeer bewust van deze voorliefde, of fascinatie, voor die, zeer specifieke, woorden?*

M: Ja, ik ben mij daarvan bewust. Weet je, al tijdens mijn tijd op de kunstacademie wist ik dat ik wel heel veel van kunst houd, maar vooral van wat *daarachter* ligt. Ik ben altijd geïnteresseerd in het *daarachter*. Het onnoembare, het eeuwige heeft vormen nodig om zichtbaar te worden. Dingen, reflecties, glanzingen, gevonk, gespetter en geschitter. De wind is ook niet zichtbaar en heeft de dingen nodig om zichzelf zichtbaar te maken, in het heen en weer gaan van de takken en bladeren, wild en onstuimig of zacht deinend. Een gat is ook pas een gat wanneer het omsloten wordt door materiaal.

*W: De titel van je tweede bundel, *De schuur in*, is zeer geladen en meerduidig. De schuur is een afgeschermd, donkere, heimelijke plek. Je kunt erin opbergen, en je erin verbergen. Het kan ook (net als een kelder) een sinistere, onheilspellende plaats zijn. De poëzie in deze bundel kan schuren ('De schuur in' klinkt bijna als 'De schuring'), wrijven, vlijmen, vlammen, vonken – zoals in een schuur of werkplaats het blad van een zaagmachine snorrend en tollend en suizend door hout kan dringen, een lasapparaat vonken kan sproeien. 'Schuren', ten slotte, duidt op: polijsten,*

gladwrijven (met machine of papier met daarop fijngemalen glas). Een veelvoorkomend woord in déze bundel is 'glad'; een woord dat 'schuring' (of slijting, of slijping) kán oproepen, daar het resultaat van kan zijn. (Een eigenschap die op haar beurt het meer 'vluchtige' 'glans' kan evoceren.) Andere geliefde woorden zijn: 'klappen', 'rillen'. Oók weer: prikkelend, sterk beeldend, evocatief, suggestief, geladen, dubbelzinnig. 'Rillen' kán duiden op angst, huiver van de kou, maar ook op zinnelijk genot, lust, sidderen; 'klappen' duidt op applaudiseren, maar het heeft ook een connotatie met geweld, slaan, meppen. Hoe ga jij te werk? Heel intuïtief? In een laag, een eruptie?

M: Elk gedicht is een uniek gesloten circuit waarin tegenstellingen, beelden, vormen en bewegingen op een heel eigen manier op elkaar in gaan werken, wat een bepaald voltage opwekt. Kortsluiting is eveneens mogelijk. Dat is het gedicht. Soms lukt dat. Soms wat minder.

Gedichten die met een zekere urgentie zijn geschreven zijn de beste. Deze gedichten ontstaan vaak in één ruk en zijn meteen raak. Niets meer aan doen. Ze leven meteen en zijn succesvol in hun uitdrukking.

Ik lees en herlees en raak er niet op uitgekeken. Ook omdat ze iets wezenlijks in mijzelf uitdrukken. Andere gedichten vereisen wat meer geduld. Ze dienen zich aan en staan het toe dat ze langzaam, door kneding, door bedachtzame plaatsing een gezicht krijgen. Ik ga niet berekenend te werk. Als ik alles wil begrijpen en controleren gaat het gedicht nooit zingen. Ik kan ook moeilijk een bepaald thema vastzetten, want de woorden gaan toch hun eigen gang. Ik heb het proces van dichten wel eens omschreven als een anarchie die op een zachte manier wordt neergeknuppeld.

Ik heb in eerste instantie geen enkele rem, geen gêne, ik schrijf al wat er in mij opkomt, en ineens vang ik een zin. Of een scène. Van daaruit is er een focus, concentratie. De tijd die zo'n gedicht nodig heeft om te worden, varieert. Ik heb ook een mapje in mijn computer met gevangen zinnen die ik nog nooit ergens heb kunnen plaatsen. Er zijn ook gedichten die nooit worden. Ze zijn mank, blind of zonder ledematen.

Ik koester ze niettemin. Misschien dat ze ooit nog eens ogen of oren krijgen, armen en benen.

De oermoeder, koning

Van Langelaars tweede naar haar laatste bundel is er een thematische verschuiving (geen radicale verandering) zichtbaar: De schuur in valt ruwweg uiteen in drie afdelingen: het lichaam, vrouw, man. Het gaat hierbij om een bijna mythische, archetypische vrouw en man, een oervrouw en oerman, oergeliefden. Erotiek, sensualiteit, lust spelen een grote rol in deze bundel (overigens ook een andere drift: geweld, agressie). In Vonkt doet 'het kind' zijn intrede – en ook dit kind heeft een mythische, archetypische allure: het is een 'oerkind'. Dit oerkind staat in verband met een oermoeder – overigens totaál geen moeder zoals die in westerse traditionele of behoudende rolpatronen wordt gezien maar een sterke, weerbare én zelfredzame (autonome en autarkische) moeder, die het land bevrucht, die belagers verslaat, die koning is van haar aardrijk.

W: In veel van jouw gedichten vindt er een transformatie plaats, of beter gezegd: een doordringing. Het lyrisch ik verplaatst zich (binnen de context van het gedicht, het fictieve raamwerk, gaat het veelal om een zich letterlijk verplaatsen) in een ander wezen – hetzij een dier, hetzij een andere entiteit, een ding. Het ik gaat op (of onder) in een ding of dier, penetreert het, integreert ermee. In het gedicht 'Stoel' in je laatste bundel voltrekt zich ook zo'n 'doordringing'. De ik maakt (wezenlijk) contact met een stoel en voor een fractie wordt de ik de stoel: 'voor even, een seconde of drie werd ik stoel. Het was zalig, zalig / dat hout in mijn wervels! De kloep in mijn been, een bestaan / zonder bloed of gedachten. En stil te staan eeuwig. En / opgetild. En altijd die functie en een / innerlijk waaien van de bomen afkomstig.' Niet voor niets schrijf je, in het gedicht 'Woord': 'Ik was doordrenkt van worden.' – naar mijn overtuiging een cruciale regel, die raakt aan een grondmotief of thema. Wanneer een doordringing plaatsgrijpt, blijft de oorspronkelijke identiteit van de ik, in rudimentaire vorm, behouden in het vreemde 'lichaam' – een wezen in een wezen. Dat creëert een spanningsveld. Vindt de ik zijn vrijheid in zo'n doordringing, of zit hij gevangen in het vreemde lichaam – of beide? Is er sprake van verwezenlijking of zelfverlies?

M: Ja precies, dat is een interessante vraag. Ik kan alleen mijn eigen beleving hierop weergeven. Ik zie het zo: we zijn allen opgebouwd uit elementaal-delen, plant-delen, dier-delen, universum-delen. Sterrenstof, meteoriet. Enzovoort! Dat zijn wij. Dat alles. Een samenstelling van het geheel. Onze voorouders zijn dieren, planten, mineralen, sterren en weet ik veel wat nog meer. Dat is geen dichtelijk fabeltje, dat is. En daarbinnen stroomt een hoog-elektrische levengevende stroom, die alles aanzet, laat zingen en vibreren. Ik heb een grote, onstuitbare drang om alles op een heel zintuiglijke manier te willen ervaren. Overal met mijn vingers in, handen in de klei, in alle rivieren, willen versmelten. Hoe werkt het? Hoe gaat het? Immens nieuwsgierig zijn naar de aarde en al haar bestaansvormen. Me op de grond neerleggen en inwrijven met zand en bladeren. Rechtstreeks de put in. Als een nieuweling, dronken van hartstocht. En ja, overal in. En waarom? Omdat de ervaring levend maakt. Ik wil op die manier alles een hartslag geven.

W: Er vinden ook daadwerkelijke (en volkomen) metamorfosen plaats: gedaanteveranderingen. Is hier ook een fascinatie bespeurbaar voor de Griekse mythen en sagen (misschien ook de Noordse), of het Latijnse dichtwerk Metamorfosen van Ovidius? Neem het gedicht 'Hert'. Ik moest denken aan het trieste lot van Aktaion, voortreffelijk jager, die heimelijk de godin Artemis naakt aanschouwt, terwijl zij baadt in de rivier – waarop zij hem, vertoornd, verandert in een hert. Maar anders dan in jouw gedicht is daar sprake van iets dat stuurt of bestiert, en van een reden: straf, wraak. Het gedicht:

Hert

En ik kijk naar mijzelf.

Voel mijn benen zich verdunnen en draaien
onmiddellijk volgen mijn armen het groeien van hoefjes
ik stap uit mijn jurk en mijn hemd inmiddels te groot en

voel mijn vacht in de wind
mijn oren richten zich zetten uit en ik
luister naar het kletteren van borden ver in de keuken
het waaien van gras
ik hoef inmiddels niets meer.
Zo als een hert heb ik dorst niets dan dorst en
beweeg naar het water

W: De metamorfose vindt eenvoudigweg plaats, 'zonder meer'. Er is geen reden of oorzaak, het is geen straf voor ongeoorloofd gedrag (of beloning voor deugdzaam leven), er is geen verklaring. Krijgt in dit gedicht ook het verlangen 'onmiddellijk' te leven gestalte – te leven 'volgens het lichaam', zonder zelfreflectie en bemiddelende gedachten?

M: Ja, de dorst hebben is echter wel een belangrijke aanwijzing. Ik ben niet opgegroeid met de Griekse, Latijnse en Noordse mythen. Wel was daar bij ons thuis de Bijbel en een van de zinnen die succesvol zijn blijven hangen, is 'evenals de moede hinde die naar het klare water smacht' en op diezelfde manier dorstig zijn om god te vinden.

Waarbij de god voor mij niet de oudtestamentische god is (de kerk en geïnstitutionaliseerde religie zijn niet succesvol blijven hangen) waar je deemoedig je hoofd voor moet buigen, maar een levende eeuwige oerbrom [ja, -brom, met een m, WT] die overal in doorzingt, in jou, mij, deze stoel, de bomen, het gras, en daarom, om daar even op terug te komen, is verplaatsen zo gemakkelijk en eigenlijk zo logisch. We zijn allemaal verdichtingen van hetzelfde.

Alleen *dit* heeft de verschijningsvorm van een boom, met al zijn specifieke kwaliteiten en zijn specifieke uiterlijke vorm, en *dat* heeft de verschijningsvorm van een vos. Met al zijn kwaliteiten, gedragingen en instinct, en specifieke uiterlijke vorm. Ik heb een grote nieuwsgierigheid naar hoe al die verschillende vormen en verdichtingen zich gedragen en verhouden tot elkaar. Dat fascineert me mateloos.